

A Prágai Városi Könyvtár

Anna Bimková

A Prágai Városi Könyvtár csaknem száz éve meghatározott, a múltban is és ma is a környezetet visszatükröző társadalmi feltételek között működik. Nézzük csak a közelmúlt történelmét. A csehszlovák könyvtárügy jelenlegi állapota az egész társadalom válságának tükröje. A világirodalom, de végeredményben a mi irodalmaink nagy részét is ideológiailag eleve alkalmatlannak, tehát könyvtári terjesztésre megengedhetetlennek tartották. (A 70-es években a Városi Könyvtár kénytelen volt az állományából kivonni 50 ezer kötetnyi ideológiailag káros művet, amelyeket szerencsére meg tudott őrizni, és most 1989 végére csaknem teljességgel vissza tudott helyezni az állományba.)

Háttérbe szorították a közművelődési könyvtárak fő tevékenységét, az irodalom gyűjtését és hozzáférhetővé tételét, s a közművelődési könyvtári munka fő kritériumai az ún. népművelő rendezvények, akciók, beszélgetések, vetélkedők voltak. Az, hogy a Városi Könyvtár az elmúlt években is képes volt megtartani az olvasók érdeklődését, úgy véljük, főleg a munkatársai érdeme és a prágai városi könyvtári hálózat viszonylag jó fejlődési feltételeinek köszönhető.

Az őszi forradalom (1989) megszabadította a közművelődési könyvtárakat az ideológiai korlátozástól, és a szabad, demokratikus társadalomban funkciójuk pótolhatatlan lesz, sőt, feladataik egyértelműen nőni fognak.

A könyvtárügy első feladata az kell, hogy legyen, hogy minden polgár számára egyenlő esélyt biztosítson az irodalomhoz és az információhoz való hozzájutásra. Akár ideológiai, akár

gazdasági okokból preferált csoportok létrehozása elfogadhatatlan lenne.

A könyvtárügy szervezetét és irányítását annak az alapelvnek kell alárendelnünk, hogy a könyvtárosság szolgálat, amely a társadalmi szükségletekből következik, és mindenekelőtt ezek a szükségletek kell, hogy irányítsák.

A társadalmi és politikai változások és a felülről diktált feladatok rövidtávú érvényessége arra készítetett minket a Prágai Városi Könyvtárban, hogy egy fejlesztési programot dolgozzunk ki az új feltételek között, mégpedig az összes munkatárs részvételével. Ezt a programot, amelyről a továbbiakban szólunk, tevékenységünk alapjának kell tekinteni a következő 3-5 éves időszakban. Folyamatosan aktualizálni fogjuk, egyes kérdésekben pedig részletesebben és pontosabban kidolgozzuk, főként a kultúra és az információközvetítés szférájában felmerülő, de előre pontosan mérlegelhetetlen tapasztalatokkal ütköztetve. Ebből a szempontból tehát egy munkaprogramról van szó.

Először is szóljunk a *kiindulási feltételekről*. A Prágai Városi Könyvtár teljesen centralizált könyvtári rendszer, amelyet jelenleg a város egész területén 82 helyiség és 9 mozgókönyvtári állomás alkot. Szolgáltatásainkat 180 ezer beiratkozott olvasó veszi igénybe, azaz a főváros lakosságának 15%-a. Az olvasók évente 5,5 millió kölcsönzést végeznek, amit a 2,4 millió könyvtári egységből álló állomány tesz lehetővé a számukra.

A könyvtári hálózat, a szolgáltatások és a társadalmi feltételek mai helyzetét a következőképpen lehet jellemezni: működik egy centralizált könyvtári hálózat, amely alkalmas az alapvető kölcsönzési, bibliográfiai és tájékoztatási szolgáltatások biztosítására a saját információs forrásaiból. Mindezt kiegészíti néhány további szolgáltatás – a hangzó és vizuális anyagok (hanglemezek, kazetták, CD-lemezek, reprodukciók, grafikák) kölcsönzése, a népegyetem továbbképző tanfolyamai, előadásai és kisebb mértékben a másolatszolgáltatás. A rendszer alapja a könyvvállomány központi beszerzése és feldolgozása, ami 1922 óta létezik, és 1982 óta számítógép segítségével valósul meg. (Itt merül fel az első probléma, mégpedig az, hogy a könyvtár anyagi lehetőségei hamarosan nem tudnak majd megfelelni annak a követelménynek, hogy az állományt a szükséges példányszámban és a társa-

dalmi helyzet változásaiból következő összetételben tudjuk gyarapítani.)

Úgy véljük, hogy a közeljövőben változni fognak a szolgáltatásaink iránti olvasói igények, mégpedig az új oktatási koncepcióval és a kvalifikált munkaerő iránti szükségletek változásával összefüggésben. Eljött az az idő, amikor a könyvtárban szabályosan, korlátozás nélkül lehet foglalkozni a szépirodalommal, főként a kortárs cseh irodalommal, és valószínűleg nőni fog a könyvtár, mint alapvetően ingyenes kulturális intézmény jelentősége a lakosság szociálisan gyengülő rétegei (egyetemi hallgatók, nyugdíjasok, munkanélküliek) számára.

A kiindulási feltételek közé kell sorolnunk a központi könyvtárban lévő kritikus helyzetet is. A mostani elhelyezés sem funkcionális, sem térbelileg nem felel meg a szolgáltatások zömének, és azoknak a tevékenységeknek sem, amelyekkel a központi könyvtár a hálózatot működteti (gyarapítás, feldolgozás). Így kétségessé válik, hogy a városnak külföldről ajándékozott külföldi és cseh emigráns irodalmat jól fel tudjuk-e használni.

A hálózatra továbbá jellemző az egyes könyvtárak különböző nagysága és felszereltségük eltérő színvonala. A méret és a felszereltség optimálisnak tűnik az újonnan épített, rekonstruált és korszerűsített könyvtárak többségénél, viszont a régi épületekben lévő könyvtárak soránál minden vonatkozásban elégtelen. A hosszú távúra tervezett építési, rekonstrukciós és modernizálási program egyelőre folytatódik, de a legnagyobb erőfeszítéseket kell tennünk, hogy ez továbbra is így legyen.

Terveink, amelyekkel a társadalmi változásokra reagálni akarunk, és amelyek jogosultságáról meg vagyunk győződve, *a könyvtár szorosan összetartozó kettős feladatából* következők: a könyvtár egyrészt a nép kulturális javaihoz való hozzáférést biztosító kulturális intézmény, másrészt természetes közvetítője azoknak az információs forrásoknak, amelyek differenciálás nélkül minden polgárt szolgálnak. Az információ nyilvános hozzáférhetőségét csak a könyvtárak együttműködő hálózata tudja biztosítani, amely bekapcsolódik a nemzeti és esetleg a nemzetek fölötti információs rendszerbe. Meg vagyok győződve arról, hogy a Városi Könyvtárnak centralizált rendszernek kell maradnia optimálisan telepített hálózattal, célszerűen hierarchizált szolgáltatásokkal és központi állománygyarapítással és

-feldolgozással. Természetesen ennek az alaptézisnek is figyelembe kell majd vennie a város új közigazgatási rendjéből következő változásokat, amelyek jelenleg még mérlegelés és megbeszélések tárgyai. A végleges döntést őszig kell meghozni, amikor az egész országban lezajlanak az új jogi képviselőket megválasztó helyi választások. Úgy vélem, hogy könyvtárunk a jövőben működhetne tekintet nélkül a kerületek vagy a községek határaitra, de a hálózat elhelyezésénél respektálnia kellene a lakosság igényeit és a bejárható távolságot.

A továbbiakban is a központi könyvtár lesz az alap, mint az egész hálózatnak a legnagyobb állománnyal és a legtöbb szolgáltatással rendelkező információs és funkcionális központja. Most dolgozzuk ki az egyes szolgáltató részlegek átalakításának a tervét, és egyúttal előkészítjük az alapokat az átadása, 1928 óta nagyobb változtatások nélkül működő épület felszerelésének és technikai hátterének fokozatos rekonstrukciójához.

Ha a fent említett előfeltételekből és célokból indulunk ki, mintegy kínálok a következő intézkedések bevezetése: elsősorban változtatások a szervezeti felépítésben, a hálózat szervezetében és irányításában, továbbá a központi könyvtár szolgáltatásainak átalakítása, hangsúlyozva a minőségi és gyors bibliográfiai információs szolgáltatásokat, az új médiák, technológiák használatát, és más intézmények információs kapacitásának felhasználását. Az új funkcionális tagolás tengelye egy, a saját és a külső adatázisokat egyaránt felhasználó központi információs részleg létrehozása, illetve főként a különgyűjteményekben (színházi, zenei) elégséges számú tanuló és lehallgató helyek kialakítása lesz.

Folytatódik a *könyvtári hálózat optimalizálása* egyrészt egész Prága ellátása, másrészt az egyes fiókok hatékonysága szempontjából, mégpedig a demokratikussá váló feltételek és az egyes városrészek kommunikációs kapcsolatai alapján. *A könyvtárépítés területén* a modern és megfelelő méretű könyvtárak építése felé akarunk haladni, főként Prága új városrészeiben. A hálózat optimalizálásának része lesz néhány meglévő könyvtár *rekonstrukciós és modernizációs programja*, és esetleg a nem hatékony és nem megfelelő könyvtárak megszüntetése.

Az állománygyarapítás és -nyilvántartás gépi rendszerének üzemszerű működéséhez kapcsolódva szeretnénk továbblépni *néhány további*

részleg gépesítése (kölcsonzés, olvasói nyilvántartás, statisztika, információs tevékenység) és rendszerünknek külső adatbázisokkal való összekapcsolása felé. A Városi Könyvtár ezzel többek között a gépesített nemzeti bibliográfiához és a külföldi irodalom központi katalógusához nyer hozzáférést.

Fontolóra vesszük *néhány könyvtárnak az állomány összetételével és a szolgáltatások jellegével összefüggő profilváltását* a helyi feltételeknek és szükségleteknek megfelelően. Elengedhetetlenül szükségesnek látszik a *könyvtári állomány alapos korszerűsítése*, amit már meg is kezdtünk, és ugyancsak változtatások kellenek a gyarapítás összetételében, ami lehetővé tenné, hogy az állomány struktúrája megfeleljen a várható olvasói igényeknek. Megpróbáljuk bővíteni a nemzetközi kiadványcserét és a külföldi könyvek és folyóiratok beszerzését, hangsúlyt helyez-

ve a szakmai és nyelvi képzést segítő anyagokra.

Néhány szolgáltatás és tevékenység *jelenlegi térítési díját* bevételeink növelése céljából módosítottuk, de csak olyan mértékig, hogy sértetlen maradjon az az alapelv, hogy a szolgáltatások túlnyomó többsége nem viselheti el a kereskedelmi árakat, és a Városi Könyvtár alaptevékenységét dotálni kell.

A fent leírtakban még sok változás történhet. Mindannyian saját magunk fogunk megtanulni az új feltételek, az új gazdasági viszonyok között dolgozni, és főként elszokni attól, hogy "felülről" várjuk az utasításokat. Egyetlen helyes szabályozó elv vezérelhet bennünket, mégpedig az olvasóink és használóink igényei.

Fordította: Rácz Ágnes

A szerző *Development in reading in Yugoslavia* (56th IFLA Konf. 1990. 7. füz. 56-62.p.) című tanulmányát Kovács D. Katalin tömörítette

Az olvasáskultúra fejlődése Jugoszláviában

Durda Mesič

Egy ország történelme és kulturális fejlettsége jelentősen befolyásolja az ott élő emberek olvasási szokásait és az olvasás iránti igényüket. A cikk napjainkig végigkíséri azt a fejlődést, amely a Jugoszláviát alkotó különböző kultúrákban az

olvasás alapfeltételeit jelentő területeken végbe ment. Az olvasásra vonatkozó adatokat a Jugoszláviában meglehetősen későn kezdett, részleges, és módszertanilag gyakran megbízhatatlannul végzett vizsgálatok szolgáltatják.

A középkorban (a 10. századtól kezdve) a délszláv országokban – a szláv, glagolita és cirill nyelvű kéziratokban megjelenő – írott kultúra ugyanúgy a szűk egyházi körökhöz tartozott, mint Európa többi részén. A reneszánsz – amely legerősebben a dalmát városokban hatott – megindította a nemzeti nyelvű és a latin betűs irodalmat. A korabeli fejlett könyvtárak, melyekben humanisták tanultak, a kolostorokba és a városokba kerültek. A szabad és kulturális hatásokra nyitott Dubrovnik Köztársaság azzal a feltétellel támogatta a szerzetesi könyvtárakat, hogy azokat tudós világi személyek is használhatták. A mindössze néhány magán- és szerzetesi könyv-